Prof. Sakari Melander
21.3.2022

Lisäselvitys eduskunnan lakivaliokunnalle HE:tä 13/2022 vp koskien

1. Eduskunnan lakivaliokunta on pyytänyt muun muassa allekirjoittaneelta kirjallisen lisäselvityksen koskien valiokunnan käsiteltävänä olevaa HE:tä 13/2022 vp liittyen esitystä koskevassa asiantuntijakuulemisessa 18.3.2022 esille tulleisiin kysymyksiin. Pyydettynä lisäselvityksenä esitän kunnioittavasti seuraavan.

2. Asiantuntijakuulemisessa 18.3.2022 tuotiin esille kysymys siitä, tulisiko 1. lakiehdotuksen 20 luvun 2 §:ssä tarkoitetun törkeää raiskausta koskevan säännöksen kvalifiointiperusteita tarkistaa. Kysymys liittyy myös siihen, tulisiko raiskausrikoksen perustekomuodon (1. lakiehdotuksen 20 luvun 1 §) rangaistusasteikon vähimmäisrangaistusta korottaa ehdotetusta yhdestä vuodesta vankeutta kahteen vuoteen vankeutta. Ehdotetun 20 luvun 1 §:n rangaistusasteikon sisältämä vähimmäisrangaistus – yksi vuosi vankeutta – on nähdäkseni ensinnäkin asianmukainen, koska raiskausrikoksen perustekomuoto voi tulla täytetyksi moitittavuudeltaan eriasteisin teoin ottaen lisäksi huomioon, että raiskauksen tunnusmerkistön täyttymisen kannalta merkityksellistä 1. lakiehdotuksen 20 luvun 23 luvun 1 momentin sisältämää sukupuoliyhteyden määritelmää ehdotetaan laajennettavaksi, mikä entisestään lisää raiskauksena arvioitavien tekojen moitittavuuden eriasteisuutta. Vaikka raiskauksessa on kysymys varsin moitittavasta teosta, ehdotettua rikoslain 20 luvun sääntelyä kokonaisuutena arvioitaessa rangaistusasteikon sisältämää yhden vuoden vähimmäisrangaistusta on nähdäkseni pidettävä oikeasuhtaisena. Tähän vaikuttaa keskeisesti myös se, että lapsiin kohdistuvista teoista tulee mahdollistaa myös rangaistusasteikkojen nimenomaisesti ilmentämällä tavalla ankarammat rangaistukset. 1. lakiehdotuksen 20 luvun 12 §:ssä tarkoitetun lapsenraiskauksen rangaistusasteikon vähimmäismäärä on kaksi vuotta vankeutta. Ei nähdäkseni olisi asianmukaista eikä oikeasuhtaista säätää perusmuotoisesta raiskauksesta vastaavaa vähimmäisrangaistusta kuin lapsenraiskauksesta. Jos raiskausrikosta koskevaa sääntelyä on esityksessä ehdotetusta poiketen kuitenkin perusteltua vielä ankaroittaa, tarkoituksenmukaisempaa olisi nähdäkseni pyrkiä lieventämään törkeää raiskausta koskevan ehdotetun rikoslain 20 luvun 2 §:n kvalifiointiperusteiden soveltamisedellytyksiä. 1. lakiehdotuksen 20 luvun 2 §:n 3 ja 4 kohdassa asetetaan niissä tarkoitetuille perusteille erityisyyttä koskeva edellytys, jonka poistaminen saattaisi olla edellä mainitussa suhteessa perusteltua. Tästä tosin seuraisi myös tarve arvioida erityisyyttä koskevien edellytysten asemaa vähintään törkeää lapsenraiskausta koskevan ehdotetun rikoslain 20 luvun 13 §:n 1 momentin 3 ja 4 kohdassa.

3. Asiantuntijakuulemisessa 18.3.2022 keskusteltiin seksuaalirikoksia koskevien tiettyjen säännösten rikosnimikkeistä. Ensinnäkin pidän esityksessä ehdotettua seksuaalista kajoamista nimikkeenä asianmukaisena ja säännöksen kattaman käyttäytymisen moitittavuutta hyvin ilmentämänä. Esityksen perusteluissa (s. 56) on nähdäkseni asianmukaisesti tehty selkoa kajoamista koskevan ilmaisun merkityssisällöstä ja siitä, miten nimike seksuaalinen kajoaminen ilmentää teon moitittavuutta. Esityksessä ehdotetaan, että rikoslain 20 luvun 5 §:ään sisältyisi seksuaalista hyväksikäyttöä koskeva säännös. Nimikkeenä seksuaalinen hyväksikäyttö on vakiintunut ja asianmukainen, minkä lisäksi ilmaisu ”hyväksikäyttö” yleiskielisen merkityssisältönsä perusteella esityksessä (s. 57) mainituin tavoin pitää sisällään selvän moraalisen moitteen tekoa kohtaan. Nimike on näin nähdäkseni asianmukainen. Voimassa olevan rikoslain 20 luvun 8 a § sisältää säännöksen seksuaalipalvelujen ostamisesta nuorelta. Esityksessä ehdotetaan, että säännöksen

(ehdotettu rikoslain 20 luvun 9 §) nimike muutettaisiin muotoon ”korvauksen tarjoaminen nuoreen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta”. Olen lakivaliokunnalle toimittamassani kirjallisessa lausunnossani 18.3.2022 pitänyt nimikkeen muuttamista perusteltuna mutta ehdotettua uutta nimikettä epäonnistuneena, koska se on nimikkeenä kömpelö eikä teknisluontoisena ja kielellisesti kankeahkona nimikkeenä kuvaa asianmukaisesti säännöksessä rangaistavaksi säädetyn teon moitittavuutta. Rikosnimikkeen selkiyttämistä ja yksinkertaistamista olisi nähdäkseni vielä syytä arvioida. Mahdollinen rikosnimike voisi olla esimerkiksi nimike ”seksikauppaan liittyvä nuoren hyväksikäyttö” tai ”nuoren saattaminen seksikaupan kohteeksi”, vaikka säännöksessä ei välttämättä varsinaisesti tai ainakaan kaikissa soveltamistilanteissa ole kysymys samalla tavalla seksikauppaan liittyvästä teosta kuin seksikaupan kohteena olevan henkilön hyväksikäyttöä koskevassa rikoslain 20 luvun 8 §:ssä.

4. Esityksessä ehdotetaan, että korvauksen tarjoamisesta nuoreen kohdistuvasta seksuaalisesta teosta voitaisiin jatkossa tuomita enintään kahden vuoden vankeusrangaistukseen. Rangaistusmaksimia korotettiin yhdestä vuodesta kahteen vuoteen vankeutta vuonna 2010 toteutetun uudistuksen yhteydessä (ks. HE 282/2010 vp, s. 69). Tuolloin esitetyt perusteet rangaistusasteikon maksimin korottamiselle liittyivät teon kohdistumiseen lapsiin ja nuoriin sekä säännöksen luonteeseen hyväksikäyttörikoksena. Perusteet ovat nähdäkseni edelleen asianmukaisia ja säännöksen rangaistusasteikko ehdotetun rikoslain 20 luvun kokonaisuudessa asianmukainen.

5. Asiantuntijakuulemisessa 18.3.2022 keskusteltiin raiskauksen (ehdotettu rikoslain 20 luvun 1 §) ja seksuaalisen hyväksikäytön (ehdotettu rikoslain 20 luvun 5 §) soveltamisalojen välisen suhteen selkeydestä sekä siitä, tulisiko ehdotetussa sääntelyssä nimenomaisemmin pyrkiä turvaamaan haavoittuvassa asemassa olevan henkilön hyväksikäyttöön liittyviä tilanteita nimenomaan raiskausrikoksina. Nähdäkseni esityksessä omaksuttu lähtökohta säännösten soveltamisalojen välisestä suhteesta on perusteltu. Lisäksi on huomattava, että raiskausrikosta koskevan ehdotetun säännöksen 2 momentin 3 kohdassa säädettäisiin kattavasti tilanteista, joissa teon kohde on haavoittuvassa tai alisteisessa asemassa. Ilmaisun ”haavoittuva asema” lisääminen kohtaan saattaisi olla pikemmin omiaan tekemään sääntelystä epäselvempää, koska kohdassa on pyritty nimenomaisesti luettelemaan tilanteita, joissa teon kohde on haavoittuvassa asemassa tai teon kohteeseen nähden alisteisessa asemassa. Esityksessä myös ehdotetaan seksuaalista hyväksikäyttöä koskevan säännöksen soveltamisalaa jonkin verran laajennettavaksi voimassa olevasta, minkä lisäksi ehdotetut raiskausta ja seksuaalista kajoamista koskevat säännökset olisivat soveltamisalaltaan voimassa olevaan sääntelyyn sisältyviä vastaavia säännöksiä laajempia, mikä merkitsisi rikosoikeudellisen sääntelyn lähtökohtaista ankaroitumista. Esityksessä ehdotettu sääntely on näin nähdäkseni asianmukaista ja säännösten soveltamisalojen väliset suhteet riittävän selviä.

6. Asiantuntijakuulemisessa 18.3.2022 esitettiin, tulisiko sukupuoliyhteyden määritelmän kattaa myös teot, joissa teon kohde saadaan esimerkiksi verkon välityksellä penetroimaan itseään. Selvää on, että tällaisia tekoja voidaan pitää seksuaalista itsemääräämisoikeutta olennaisesti loukkaavina tekoina. Esimerkiksi Syyttäjälaitos on pitänyt tämänkaltaista määritelmän laajentamista perusteltuna ja esittänyt, että mainitunlaisia tekoja etenkin tietoverkkojen välityksellä kohdistetaan lapsiin eli siis erityisen haavoittuvassa asemassa oleviin uhreihin (Syyttäjälaitoksen lausunto 18.11.2021 oikeusministeriölle seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistuksesta, s. 5–6). Nähdäkseni sukupuoliyhteyden määritelmän laajentaminen kattamaan tämänkaltaiset teot on sinänsä harkitsemisen arvoista, koska teot edellä mainitun mukaisesti ovat moitittavuudeltaan merkittäviä etenkin kohdistuessaan lapsiin. Toisaalta on huomattava, sukupuoliyhteyden määritelmää ei saisi laajentaa kattamaan tekoja, jotka eivät vastaa merkityssisällöltään

sukupuoliyhteyden yleiskielistä merkityssisältöä. Voimassa olevassa ja ehdotetussa sukupuoliyhteyden määritelmässä on jo nyt tämänkaltaisia piirteitä, mitä ei voida pitää ongelmattomana. Lisäksi on ajateltavissa, että sukupuoliyhteyden määritelmän laajentaminen kattamaan teot, joissa uhri saadaan verkon välityksellä penetroimaan itseään, olisi perusteltua ennen muuta lapsiin kohdistuvien tekojen yhteydessä. Ei kuitenkaan liene mahdollista eikä perusteltua määritellä rikoslain 20 luvussa sukupuoliyhteyttä niin, että määritelmä vaihtelisi sen mukaan, olisiko kysymys aikuiseen vai lapseen kohdistuvasta teosta. Lisäksi on huomattava, että teko, jossa teon kohde saadaan verkon välityksellä tapahtuneen toiminnan seurauksena penetroimaan itseään, voisi ehdotetun sääntelyn mukaan tulla arvioitavaksi seksuaalisena kajoamisena lapseen tai sen törkeänä tekomuotona, joista jälkimmäisestä voidaan tuomita enimmillään kymmenen vuoden vankeusrangaistukseen. Vaikka sukupuoliyhteyden määritelmän laajentaminen edellä mainituin tavoin voisi olla harkitsemisen arvoista, laajentamiseen sisältyy edellä mainittuja ongelmia. Laajentamisen mahdollinen toteuttaminen näin nähdäkseni vähintään edellyttäisi asian perusteellista arviointia ennen muuta suhteessa siihen, loittoneeko sukupuoliyhteyden määritelmä liiaksi ilmaisun arkikielisestä merkityssisällöstä.

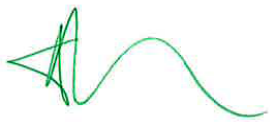
7. Asiantuntijakuulemisessa 18.3.2022 kuulluilta asiantuntijoilta tiedusteltiin, onko nuorten keskinäisiä suhteita koskeva sääntelyä esityksessä asianmukaisesti toteutettu. Tältä osin 1. lakiehdotuksen 20 luvun 17 § sisältäisi voimassa olevaa rikoslain 20 luvun 7 a §:ää asiallisesti vastaavan rajoitussäännöksen. Esityksessä (s. 130) nimenomaisesti mainitun mukaisesti tarkoituksena ei ole muuttaa lähtökohdiltaan nykyistä rajoitussäännöstä. Tältä osin esityksessä ehdotettu poikkeaa seksuaalirikoksia koskevien säännösten uudistamista arvioineen työryhmän mietinnöstä. Työryhmän ehdottama sääntelymalli (mallin perusteluista ks. Seksuaalirikoslainsäädännön kokonaisuudistus. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2020:9, s. 92–93) perustui siihen, että nuorten keskinäiset suhteet olisi otettu huomioon tekojen rangaistavuuden määrittelyssä. Työryhmän ehdottaman sääntelyn tavoitteena oli välttää sitä, että iältään lähellä olevat nuoret joutuisivat seksuaalisen kanssakäymisensä vuoksi aiheettomasti rikosprosessin kohteeksi. Sääntelymalleilla on tässä suhteessa merkittävä ero, koska työryhmän esittämässä mallissa tietyt nuorten väliset suhteet ovat lähtökohtaisesti rankaisemattomia, kun taas voimassa olevan ja hallituksen esityksessä ehdotetun mukaisessa mallissa lähtökohtaisesti rangaistavien tekojen rankaisemattomuus toteutetaan rajoitussäännöksen kautta. Nuorten oikeuksien kannalta saattaisi nähdäkseni olla lähtökohtaisesti perustellumpaa omaksua työryhmän ehdottama sääntelymalli, mutta käsiteltävänä olevassa esityksessä ehdotettua voimassa olevan oikeuden kaltaista sääntelymallia on nähdäkseni pidettävä ymmärrettävänä ja myös lähtökohdiltaan asianmukaisena.

8. Asiantuntijakuulemisessa 18.3.2022 keskusteltiin yleisesti mahdollisuuksista ohjata rangaistuskäytäntöä lakivaliokunnan mietintöön sisällytettävillä asiaa mahdollisesti koskevilla perustelulausumilla. Sinänsä selvää on, että jos lainsäätäjä toteuttaa rangaistusasteikkojen ankaroittamista koskevia muutoksia, niiden tarkoitus on viestittää lainsoveltajille teon aiempaa suuremmasta moitittavuudesta ja paheksuttavuudesta (ks. esim. HE 213/2000 vp, s. 16/I ja HE 216/2013 vp, s. 43/I). Muilta osin selvää on, että rangaistuksen määräämisessä ja mittaamisessa noudatetaan tuomioistuimissa asiaa koskevaa yleistä rikoslain 6 luvun sisältämää sääntelyä, joka pitää sisällään ennen muuta rangaistuksen mittaamisen yleisperiaatetta koskevan suhteellisuusperiaatetta koskevan rikoslain 6 luvun 4 §:n säännöksen samoin kuin esimerkiksi lajinvalintaa ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä koskevan rikoslain 6 luvun 9 §:n säännöksen. Tuomioistuimet soveltavat tätä rangaistuksen määräämistä ja mittaamista koskevaa sääntelyä itsenäisesti ja riippumattomasti. Lainsäätäjä taas suhteuttaa rangaistavaksi säädetyt teot toisiinsa rikossäännösten sisältämien rangaistusasteikkojen kautta. Sellaisiin esimerkiksi lakivaliokunnan

mietintöön sisällytettäviin lausumiin, joilla pyrittäisiin vaikuttamaan rikoslajikohtaisesti tuomioistuinten toteuttamaan lajinvalintaratkaisuun ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä tilanteessa, jossa säännöksen rangaistusasteikko mahdollistaa mainitun lajinvalintaratkaisun, on nähdäkseni suhtauduttava kielteisesti.

9. HE:n 13/2022 vp käsittelyyn on lakivaliokunnassa yhdistetty LA 51/2020 vp, joka koskee eläimiin sekaantumisen kriminalisointia. Lakialoitteen tavoite on nähdäkseni perusteltu ja hyväksyttävä. Sukupuoliyhteys eläimen kanssa on voimassa olevan sääntelyn mukaan eläinsuojelurikoksena tai sen törkeänä tekomuotona rangaistava, mutta sääntelyn soveltamisen edellytyksenä on, että eläintä kohdellaan julmasti tai tarpeetonta kärsimystä, kipua tai tuskaa aiheuttaen. Lakialoitteessa esitetyin perustein asiaa koskevan erilliskriminalisoinnin säätäminen saattaisi näin olla perusteltua. Erityissäännöstä voisi puoltaa myös se, että sukupuoliyhteys eläimen kanssa on viime vuosina säädetty rangaistavaksi useassa Euroopan maassa (HE 184/2018 vp, s. 97). Jos asiaa koskeva erilliskriminalisointi säädettäisiin, se olisi nähdäkseni syytä sisällyttää rikoslakiin, ennen muuta rikoslain 17 lukuun. Lakialoitteessa ehdotettu asiaa koskeva säännös ei nähdäkseni kuitenkaan ole sellaisenaan hyväksyttävissä. Ensinnäkin säännöksen mukaan rangaistavaa olisi sukupuoliyhteydessä tai siihen verrattavassa seksuaalisessa kanssakäymisessä oleminen eläimen kanssa. Ei ole rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen näkökulmasta selvää, mitä ilmaisulla ”sukupuoliyhteyteen verrattava seksuaalinen kanssakäyminen” tarkoittaa. Ilmaisua ei myöskään käytetä muualla rikoslaissa. Lisäksi voisi olla perusteltua arvioida, olisiko mahdollisessa asiaa koskevassa säännöksessä perusteltua irtaantua sukupuoliyhteyden käsitteen käyttämisestä ja varata mainitun käsitteen käyttäminen rikoslaissa vain ihmiseen kohdistuvia tekoja koskevissa säännöksissä käytettäväksi. Samoin lakialoitteessa sisältämässä säännösehdotuksessa käytetty ilmaisu ”eläimeen sekaantuminen” on vanhahtava. Asiaa koskevassa säännöksessä saattaisi olla perusteltua prof. Tolvasen kuulemisessa 18.3.2022 esittämin tavoin käyttää ilmaisua ”seksuaalinen kajoaminen eläimeen”, joskin asian mahdollisessa jatkovalmistelussa olisi arvioitava, mitä ilmaisulla ”seksuaalinen kajoaminen” tässä yhteydessä tarkoitettaisiin. Lisäksi olisi arvioitava, mikä olisi oikeasuhtainen rangaistusasteikko mahdollisesti rangaistavaksi säädettävästä teosta. Lakialoitteen sisältämän säännösehdotuksen rangaistusasteikon maksimi, kaksi vuotta vankeutta, vaikuttaa melko ankaralta. Kokonaisuutena arvioiden lakialoitteen tavoitteet ovat kannatettavia, mutta asiaa koskeva mahdollinen rikossäännös edellyttäisi jatkovalmistelua. Lakialoitteesta esitetystä poiketen tällainen jatkovalmistelu olisi luontevaa toteuttaa valmisteilla olevan eläinsuojelulainsäädännön kokonaisuudistuksen yhteydessä.

Espoossa 21.3.2022

Sakari Melander
Professori